

MIRE VALÓ A TANKÖNYV

Mielőtt e bonyolult kérdésre válaszolnánk, tegyünk fel egy másik kérdést is. Mi a tankönyv? A Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint „A tankönyv valamely tantárgynak vagy tudományszaknak oktatás céljára a tantervben meghatározott és rendszerezett, tanévek szerint felosztott ismeretanyagát tartalmazó könyv.” (VI. kötet 482. lap.)

Mint hogy e meghatározásban lényeges fogalmi jegynek tekintem az „oktatás céljára” kitétel, aligha marad kétség afelől, hogy a tankönyv tanulni való könyv. S ezzel a cím kérdésére is választunk.

A dolog azonban nem ilyen egyszerű, mert egyes pedagógusok nézete szerint a tankönyv nem tartozik a tanuló szerszámai közé, sőt nincs is rá szükség. A főváros egyik iskolájában a tankönyvet a tanár a tanév első óráján félreérthetetlenül egészségügyi célú s nem a pedagógia, hanem a higiéné körébe tartozó papírnak minősítette, még arra sem tartva alkalmasnak, hogy a tankönyv kiegészítője legyen halhatatlan magyarázatainak. Nincs semmi félreértés, ez az illető nézete s nem az a többszáz éves gyakorlat, hogy a tanári magyarázat egészítse ki a tankönyvet. Ám mindez itt csak részletkérdés.

A tény azonban — nagyon szerényen fogalmazva — elgondolkodtató. Kevésbé szerényen szólva: felháborító. Felháborító, hogy még mindig akadnak — s nem is kevesen —

tanárok, akik diktálnak, jegyzeteltetnek, egyetemesdit játszanak 14—15 éves gyerekek tanítása címén, — anyagot, adathalmazt, ismeretet ömlesztnek egybe, mintha mi sem történt volna az oktatásban a túlterhelés csökkentésére s mintha az érvényben levő, nagy gonddal, körütekintéssel és áldozattal készült tankönyveket nem a lehetőség szerint legjobb, metodikailag is művelt szakemberek, hanem analfabéták írták volna. Nem szólva arról, hogy a tudás, a könyv szeretetére nevelt tizenévesekben minő romboló hatású a destruktív megjegyzés, ha forrása történetesen egy tényleges, vagy képzelt lánghelme volt is.

Világos, hogy a tankönyv táneszköz s nem automata, amely gombnyomásra működve fölöslegessé teszi az oktató-nevelő munka középponti alakját, a pedagógust. De nem kevésbé világos az is, hogy a tankönyvnek határozott és tiszteletreméltó funkciója van. Mert az „... a tantervben meghatározott és rendszerezett, tanévek szerint felosztott ismeretanyagot tartalmazó könyv.”

Olyan tény ez, — makacs és támadhatatlan — amelyet még a maximalizmus kétes értékű olimpikonjainak is illenék tudomásul venni. Attól még nyugodtan őrizhetik a bölcsek követ.

Pálmai Kálmán
Budapest

A CSOPORTOS OKTATÁS ALKALMAZÁSA AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI TÖRTÉNELEMTANÍTÁSBAN

A pedagógusok keresik a legmegfelelőbb, a legjárhatóbb utat a tantervi célok elérése érdekében. Alapvető feladat a szemléletesség fokozása, a tanulói aktivitás biztosítása, az öntevékenység megteremtése, a közösségi munkában rejlő lehetőségek kiaknázása. Ebből következik, hogy egyre több helyen kísérletek folynak az öntevékeny, aktivizáló történelemtanítással.

Külföldön — főleg a Német Demokratikus Köztársaságban és Lengyelországban — kísérleteket folytatnak a csoportos történelemtanítással. A lengyelországi kísérletről dr. Szabolcs Ottó számol be a Történelemtanítás

1966. évi 1. számában. Főleg a Lublin megyei iskolákban kísérleteznek csoportokra bontott, önálló munkára felépített történelemórákkal.

Az osztályt négy fő csoportokra osztják, állandó jellegű csoportokra, és ezek a kis kollektívák közös munkával oldják meg az órai, iskolai, esetenként a házi feladatokat is. Első feltételként tekintik a kísérletező lengyel kar társak, hogy a csoportokat tervszerűen, jól válogassák össze. A csoportok egyben állandó ülésrendbe tartoznak. Egy csoportba baráti közösséget alkotó, különböző felkészültségű és érdeklődésű tanulók kerülnek, hogy egy-

mást segítve, esetleg vitatkozva egy-egy feladatot több oldalról megvilágítva oldjanak meg. A csoportokat négy személyes asztalokhoz ültetik. Tanári magyarázat, szemléltetés alkalmával a tábla felé néznek, de a közös, tehát a csoportos feladat megoldása során összefordulva egy-egy kis munkaközösséget alkotnak. A tanár sokrétű feladatot ad problémafelvető kérdés formájában, amit a csoportok önállóan, egymást segítve dolgoznak fel kb. 5–10 perces időtartam alatt addig, amíg a számonkérés tart. A közös, a tanárral történő óravezetés alatt a megfelelő időben és az anyag odaillő helyén egy-egy tanuló minden csoportból beszámol az önállóan elvégzett munkáról. Természetesen tankönyv, térkép és egyéb segédesszköz felhasználásával történik a feladat megoldása. Olyan eset is adódik, amikor a tanár az óra elején vagy közben egy témakörből ad papírszeletre írva különböző, de didaktikailag tervszerűen kiválasztott anyagot feldolgozásra egy, esetleg több csoportnak. 5–8 perc alatt a segédesszközök, irodalom felhasználásával történik a megoldás, majd az óra további menetébe tervszerűen beillesztve az egyes csoportok vezetői beszámolnak a feladatok elvégzéséről. Ezt a módszert főleg az összefoglaló—rendszerező órákon alkalmazzák. Sor kerül arra is, hogy minden csoport azonos versenyfeladatot kap, s amelyik hamarabb kész van, beszámol, a többi kiegészíti, esetleg vitatkozik.

A csoportos munkák csendes végzése alatt a tanár a szemléltetés előkészítését, táblai vázlat, rajz, stb. készítését végzi. A tapasztalatserén kint járt magyar küldöttség véleménye szerint az eredmény megyőző. Sikert a tanulók figyelmét ébren tartani, megtanultak önállóan gondolkodni, dolgozni. Történelmi gondolkodásukat a források, a viták anyaga, olvasmányok felhasználása útján életkoruknak megfelelően fejlesztették.

Ilyenforma vagy ehhez hasonló kísérletek nálunk is folytak és folynak. Azonban a kísérletek azt is bebizonyították, hogy sok veszély és probléma rejlik az efféle foglalkoztatások mögött. Gyakran vezetnek egyszerű formalitáshoz inkább, mint célravezető, tudatos megoldásokhoz. A kísérletezők közül sokan a foglalkoztatást fizikai tevékenységként a tanulók lekötésére, s nem szellemi aktivitásként vagy annak kibontakoztatásaként fogják fel. A csoportos munkát többen egyszerű korrepetálásként, a gyengébbeknek a jobbakkal való megsegítéseként fogják fel. Ezért hazánkban a csoportoktatással kapcsolatos kísérleteket — sokan — kételkedéssel fogadták.

Egyéni elképzeléseim alapján saját gyakorlatomban is kerestem a járható utat. Az általam megjelölt cél:

*öntevékenység,
történelmi gondolkodásmód,
aktivizálás,
versenyszellem kibontakoztatása.*

Ezenkívül egyéb elgondolások is vezettek: az otthoni tanulás megkönnyítése, egymás segítése stb. Alkalmazása főleg az összefoglaló—rendszerező, ismétlő—rendszerző, de esetenként a kombinált órákon is — az anyag természetétől függően — történt. Tehát nem minden órán!

Ezzel kapcsolatban a következő szervezést kellett elvégeznem:

Az osztályt még az év elején csoportokra osztottam. A természetes adottságoknak megfelelően padsorok szerint. 3 oszlop 3 csoport. Mivel az osztályok létszáma általában 32–35 fő, 10–12 tanuló alkot egy-egy csoportot. Minden csoportnak van egy vezetője és egy pontozója. A csoportvezető fő tevékenysége: a kiadott feladat végzésének megszervezése, a feleletadásra kijelölni a csoport tagjait önkéntes jelentkezés alapján, a tagokat aktivizálni, mivel a csoportok versenyben vannak egymással, végül még a pontozó munkáját is ő ellenőrzi.

Az óra lefolyása a következőképpen történik:

Az óra szervezési részében (kombinált óra) csoportonként feladatokat jelölök meg. A felkészülés erre a számonkérés ideje alatt történik. Pl.:

6. osztályban „A jobbágyok” című anyag résznél a közös, osztályfoglalkoztató ellenőrzés alatt (mivel itt egyéni számonkérést nem terveztem) a csoportvezető által kijelölt két tanuló a jobbágyok terheit dolgozza fel, s ebből készül fel. A mások csoport vezetői néhány tagja az önellátó gazdálkodás jellemvonásait gyűjti össze. A harmadik csoport egy egysége a jobbágy és rabszolga helyzetének összehasonlítását végzi el. A feldolgozás során minden csoportban a hozzászólók az anyag tárgyalásának megfelelő szakaszában folyamatosan lépnek be. A következtetés, a fogalomalkotás, az általánosítás tanári vezetéssel, osztálymunkával történik. Pl.: a második csoportban az önellátó gazdálkodás fogalmának rögzítését nem az a két tanuló végzi, aki előadja, hanem csak ismerteti a fogalom jegyeit és ebből a tanár vezetésével történik a fogalom kialakítása. A harmadik csoportnál a haladabb társadalom jellemvonásainak a megállapítása is tanári vezetéssel történik.

Szintén a 6. osztályban „Gazdálkodás a virágzó feudalizmus korában” című anyag résznél képelemző csoportmunkát végzünk csoportban: az első csoport a középkori falu életét vizsgálja, a második a nyomásos gazdálkodást értelmezi nagyméretű, szakkörön készített rajz alapján, a harmadik a cserekereskedelem képét elemzi.

Az összefoglaló—rendszerző, ismétlő—rendszerző órákon a csoportos foglalkozás szervezése és levezetése a következőképpen történik:

(7. osztály „A polgári forradalom és szabadságharc” témakörén belül.)

Első csoport: feldolgozza a következő kérdést: Milyen fejlődést biztosított hazánk számára a győztes polgári forradalom?

Segédanyag: térkép: 21. oldal. Tankönyv: 21., 22., 23. anyagrész. 12 pont fényképnagyítása. Magyar Törvénytárból az áprilisi törvények eredeti szövege. Fali térkép.

A csoporton belül:

1. alcsoport: (2 tanuló, egy padpár) „A 12 pont elemzése.”

2. alcsoport: „Az áprilisi törvények jellemzése.”

(A csoporton belüli alcsoportokat a csoportvezető öntevékenyen jelöli ki, és a segédanyagokat is ő osztja ki. Ezzel a tanárnak nincs dolga.)

Második csoport: Feldolgozandó feladata: „Hogyan zajlott le a bécsi udvar első és második támadása?”

Segédanyag: Térkép: 22/a oldal. Tankönyv: 24., 25., 26. anyagrész. Falitérkép. Kasírozott képek a szabadságharcból. Helytörténeti gyűjtemény.

A csoporton belül:

1. alcsoport: „Hogyan szervezi Kossuth és a Honvédelmi Bizottmány a szabadságharcot?”

2. alcsoport: „Szeged a szabadságharcban.”

Harmadik csoport: Választ ad a következő kérdésre: „Miért bukott el a szabadságharc?”

Segédanyag: Térkép: 22/b oldal. Tankönyv: 26., 27. anyagrész. Falitérkép. Kasírozott csataképek.

A csoporton belül:

1. alcsoport: „Mi volt a Békepárt szerepe a szabadságharc bukásában?”

A csoportok tagjai közül az egyik ismereti, előadja a kapott feladat megoldását, a másik tanuló a szükségletnek megfelelően a térképen mutatja az események helyét, be-

mutatja a szükséges képet, felolvassa az idézetet, stb.

A csoport előadása pergő, rövid, 2—3 perces időtartam.

A csoportok és ezen belül az alcsoportok öntevékeny munkája tanári irányítással, az óravezetés logikus menetébe illeszkedve történik.

A közös munkába azonban nemcsak az egyes csoportok kapcsolódnak be, hanem a feltett tanári kérdésre jelentkezés alapján az egyes csoportvezetők felszólítására a csoportok többi tagja is. Így érvényesül a csoportok közti verseny. Óra végén rövid értékelés alapján döntjük el, melyik csoport lett a verseny győztese.

Év eleji ismétlésnél, évközi összefoglalások alkalmával és az év végi rendszerző ismétlések során minden feleletet, felszólalást pontozunk is. Így a tanév utolsó, egész évi munkát értékelő óráján minden osztályban eldől, hogy melyik csoport végezte a legeredményesebb munkát.

A többéves tapasztalat bebizonyította, hogy a csoportos foglalkozás ilyen értelmű szervezése nem vált formálissá, de nem vált korrepetálássá sem, s főleg nem fegyelmező eszközzé. A tanulók szeretik, változatosnak, érdekesnek tartják. Néhány osztályban a csoportok és az alcsoportok munkája igen színvonalas volt, de a többiben is eredményes. Az ilyen óra jelentősen segítette a tanulók otthoni munkáját, lekötötte figyelmüket, bővítette ismereteiket. Önállóságra, a csoportvezetőket vezetésre és felelősségre nevelte. Kétségtelen, hogy e módszer és eljárásainak kialakítása nem ment és nem is megy máról holnapra. Eszközként kell a tanulóknak kifejleszteni a figyelem—megosztás képességét.

Összegezve: A csoportos foglalkoztatás alkalmazása a történelem tanításában biztosítja a korábban vázolt célok, törekvések elérését. Bár szervezése — főleg az első időkben — több munkát követel a tanártól, alkalmazása hasznos és eredményes.

Harmat István

Szeged